

VROUWEN IN Deel 13. DE SPOTLIGHTS

PRINSESSEN VAN PRUISEN VONDEN TROOST IN DE FLUIT

*Wilhelmine von Brandenburg Bayreuth, kortweg Wilhelmina.
Het portret is van hofschilder Antoine Pesne.*

*De achttiende-eeuwse koningsdochters **WILHELMINA** en **ANNA AMALIA VAN PRUISEN** (zussen van Frederik de Grote) hadden geen gemakkelijke jeugd, maar vonden troost in de muziek en componeerden elegante fluitsonates in rococostijl. Op latere leeftijd transformeerden ze de hoven van Bayreuth en Pruisen tot ware muziekwalhalla's, waar ook het talent van rondreizend componiste **ANNA BON** tot bloei kon komen.*

Tekst: MYRTHE MEESTER

Foto's en illustraties: WIKIMEDIA COMMONS

Frederik de Grote van Pruisen en zijn muzikale lievelingszussen Wilhelmina (1709-1759) en Anna Amalia (1723-1787) hadden het niet getroffen met hun autoritaire vader. 'Soldatenkoning' Frederik Willem I van Pruisen had een grote hekel aan muziek en strafte zijn kinderen met harde hand als hij ze dansend, zingend of fluitspelend betrapte.

Vooral troonopvolger Frederik kreeg ervan langs: de jongeman mocht niet 'verwijfd' raken door verfijnde, frivole hobby's als muziek, maar moest militaristisch worden gedruild in voorbereiding op zijn toekomstige koningschap.

GEHEIME MUZIEKAVONDJES

In 1810 verschenen postuum de memoires van Wilhelmina, waarin ze schreef over de voortdurende dreiging van geweld in het ouderlijk huis. Zijzelf en

haar broer werden geregeld bont en blauw geslagen door hun vader, terwijl hun jongste zus Anna Amalia als klein meisje zelfs aan haar haren door de kamer werd gesleurd. Maar te midden van deze ellende bood juist het meest verbodene, muziek, hen de meeste vreugde en troost. Ook hun ontwikkelde moeder Sophia Dorothea was een groot muzikliefhebster, die haar kinderen in het geheim vanaf jonge leeftijd viool-, klavecimbel- en fluitles liet volgen. Ze was trots toen Wilhelmina een voortreffelijk klavecimbelspeelster bleek, en liet haar als 6-jarige al optredens geven aan het Berlijnse hof – uiteraard alleen als de koning afwezig was.

Ook speelden Wilhelmina en Frederik in het geheim vaak samen duetten, zij op klavecimbel, hij op fluit, zijn favoriete instrument. Om helemaal weg te dromen naar een andere wereld, dofte Frederik zich daarbij graag op volgens de elegante Franse mode – gekruld haar, een rood gewaad met gouden accenten – die zijn vader zo verderfelijik vond. Hun clandestiene muziekavondjes waren “een vorm van ontsnapping tijdens huiselijke ruzies”, herinnerde Wilhelmina zich. In haar memoires tekende ze de volgende anekdote op:

“Waarom huil je?”, vroeg Frederik mij. “Je bent in een melancholische stemming en hebt wat afleiding nodig. De muziek wacht op ons. Ik zal je sombere gedachten verdrijven door voor je te spelen op de fluit.” Met deze woorden gaf hij me zijn hand en leidde me naar de andere kamer. Ik ging achter het klavecimbel zitten, dat ik overlaadde met tranen.

HERONTDEKTE FLUITSONATE

De muzikale koningskinderen speelden niet alleen bestaande muziek, maar schreven ook graag eigen composities. Van Frederik de Grote is bekend dat hij maar liefst 121 fluitsonates en vier fluitconcerten heeft gecomponeerd. Maar ook Wilhelmina maakte in haar memoires en brieven melding van diverse fluitsonates, die ze schreef om samen met Frederik te spelen. Lang zijn haar sonates als verloren beschouwd, totdat er in 2003 een werd teruggevonden in een Duitse bibliotheek: haar *Fluitsonate in a-mineur*, geschreven toen ze twintig jaar was en nog in het ouderlijk huis woonde. Het is een elegante, levenslustige compositie, met eenvoudige melodische motieven die vaak worden herhaald en de uitvoerder veel ruimte voor improvisatie bieden. Het is niet moeilijk om je Wilhelmina en haar lievelingsbroer samen voor te stellen tijdens een van hun dierbare muziekavondjes, ondergedompeld in haar vrolijke sonate, die hen alle dagelijkse besognes voor even liet vergeten.

MINIATUUR-VERSAILLES

In 1730 deed de wanhopige Frederik een poging om het gewelddadige ouderlijk huis te ontvluchten, maar zijn vader betrapte hem op heterdaad en gooide hem in

De kleine Frederik de Grote en Wilhelmina: hand in hand. Vereeuwigd door Antoine Pesne.

de gevangenis. Omdat ook Wilhelmina bij de ontsnappingspoging betrokken was, werd zij een jaar later uitgehuwelijkt aan de markgraaf van Bayreuth; vanuit het Zuid-Duitse Beieren kon ze haar broer niet langer op verkeerde ideeën brengen. Gelukkig viel het huwelijk haar mee.

Haar echtgenoot was – evenals haar broer – een uitstekende fluitspeler, die haar alle ruimte gaf om provincieplaats Bayreuth in een bruisend cultureel centrum te veranderen, ‘een miniatuur-Versailles’. In nauwe samenwerking met architecten ontwikkelde de creatieve Wilhelmina haar eigen bouwstijl, die tegenwoordig bekendstaat als Bayreuth Rococo. Het beroemdste gebouw dat ze in deze weelderige stijl liet optrekken, is het Markgrafelijk Operahuis, volgens Wagner “het meest fantastische voorbeeld van rococo dat er maar te vinden is”. In deze monumentale zaal werd mogelijk haar eigen korte opera *L’Argenore* uitgevoerd, die ze in 1740 had gecomponeerd voor de verjaardag van haar echtgenoot, en die in 1957 – samen met haar prachtige *Klavecimbelconcert* in de stijl van Bach – is teruggevonden.

GALANTE STIJL

Aan het hof van Bayreuth verzamelde Wilhelmina een kring van getalenteerde musici om zich heen, waaronder het rondreizende Italiaanse gezin Bon, bestaande uit decorontwerper Girolamo, operazangeres Rosa en hun zingende en componerende dochter Anna (1738 – na 1769). Anna was geschoold aan de Ospedale della Pietà in Venetië, befaamd om »

Prinses Anna Amalia van Preussen als amazone. Schilder: Antoine Pesne.

Frederik de Grote geeft een fluitconcert in het paleis Sanssouci. Links op de roze sofa zit zijn zus Wilhelmina. Links naast haar zit Anna Amalia. Achter het klavecimbel: C.P.E. Bach. Het schilderij is van Adolph von Menzel.

zijn hoogstaande muziekonderwijs voor meisjes. Wilhelmina moet onder de indruk zijn geweest van haar muzikale gaven, want in 1756 gaf ze het 18-jarige meisje de titel *Virtuosa di Musica di Camera*. Van Anna Bon zijn drie muziekbundels overgeleverd, alle drie geschreven tijdens haar jaren in Bayreuth en gewijd aan de favoriete instrumenten van Wilhelmina en haar echtgenoot: zes fluitsonates uit 1756, zes klavecimbelsonates uit 1757 en zes fluittrio's uit 1759.

Het is sierlijke, zangerige en helder gestructureerde muziek in de eigentijdse 'galante' rococostijl, die in de afgelopen decennia meermaals op cd is opgenomen. In diezelfde galante stijl componeerde ook Anna Amalia, Wilhelmina's jongste zus, die nooit trouwde, maar altijd aan het Pruisische hof is gebleven. Het hof dat zij – met haar broer Frederik – na hun vaders dood in 1740 tot een muzikaal walhalla transformeerde. Ze kreeg compositieles van Johann Kirnberger, een leerling van Bach, en liet marsmuziek en enkele orgelfuga's na. Maar het bekendst is haar vredige *Fluitsonate in F-majeur* uit 1771, die ze vermoedelijk samen met haar broer heeft gespeeld. Toch wordt Anna Amalia van Pruisen niet in de eerste plaats als componiste herinnerd, maar als muziekverzamelaar. Na haar dood in 1787 liet ze een omvangrijke muziekbibliotheek met 625 partituren achter, veelal originele handschriften van grote namen als Händel, Telemann, J.S. Bach en diens zoon C.P.E. Bach, die een tijdlang aan het Pruisische hof verbonden is geweest. Het komt door Anna Amalia's zorgvuldig samengestelde en in goede handen nagelaten verzameling dat meesterwerken zoals Bachs *Musikalisches Opfer* en *Brandenburgse concerten* niet voor het nageslacht verloren zijn gegaan, maar tegenwoordig het hart van onze muzikale canon vormen. «

CD-TIPS

Wilhelmina: Fluitsonate in a, Anna Amalia: Fluitsonate in F – Virtuosa – Infusion Baroque (2022, Leaf Music, LM246)

Wilhelmina: Klavecimbelconcert – Fürstliche Musik in der Zeit des Immerwährenden Reichstags zu Regensburg – Capella Ratisponensis (2017, Regensburger Musik Edition)

Anna Amalia: Vier orgelfuga's – The Library of a Prussian Princess – Ensemble Augelletti (2022, Angel Early Music)

Anna Bon: Klavecimbelsonate, Op. 2, Nr. 1 – Regards de Femmes – Marie-Catherine Girod (piano) (2022, Mirare, MIR574)

Anna Bon: Zes fluittrio's, Op. 3 – Sabine Dreier (fluit), Peter Spohr (fluit) e.a. (2021, EMEC Records, E-023)

Myrthe Meester is filosoof. Ze publiceert artikelen over kunst, klassieke muziek en filosofie in diverse tijdschriften.

